

Karmel 3/1995

Jorden skall blomma av helig musik

Musikalisk meditation av en karmelitnunna

Den skapande musiken

Någon har sagt: "Gud skapade världen *sjungande*." Den som förvånas över detta må betänka Augustinus ord att "sång är något för den glade, och, om vi tänker noga på saken, för den som älskar." Vem är gladare än Gud, den evigt Lycksalige? Vem älskar mer än Gud, den eviga Kärleken? Är det då så orimligt att säga att Gud, i sin glädje och kärlek, har sjungit skapelsen till dess existens?

Även den franska poeten Marie Noël beskriver i sin dikt "Den första dansen" skapelseakten i musikaliska termer: Guds Ande svävade över vattnet, Guds Ande *dansade*. Gud dansade i sin skaparglädje över materien och lockade kaos med i sin dans och förvandlade det så till kosmos. Elektronerna lärde sig att i Guds rytm dansa kring sina atomkärnor ...

Musik och spiritualitet har länge hört samman. De som sammanställde Toran (Moseböckerna) betraktade musikaliska framträdanden som ett av civilisationens tidigaste uttryck. Jubal betraktas som "stamfader för alla dem som hanterar harpa och pipa" (1 Mos 4:21). Mirjams puka ackompanjerade uttåget ur Egypten (2 Mos 4:20). David eskorterade sjungande och dansande förbundsarkens intåg i Jerusalem (2 Sam 6). Tre av Bibelns böcker har utpräglat musikaliska titlar: Psaltaren, Höga Visan (sångernas sång) och Klagovisorna. Och änglakörerna i det himmelska hovet (Uppenbarelseboken) inte att förglömma.

Traditionen att förena det musikaliska och det andliga tog inte slut i och med den bibliska tiden. Kristna hymner och sånger sjöngs i den tidigaste kristna liturgin och senare kom gregorianska hymner att eka inom klostermurarna. Människan sjunger sig genom tiderna tillbaka till den källa, Gud, ur vilkens skapande sång hon tonat fram.

Augustinus var en av de första kristna tänkarna som inlät sig på en systematisk reflexion om musikens natur. I sin skrift *Om musiken* ser han musiken som en jordisk skugga av det gudomliga ljuset som skapade universum. Kung Davids kärlek till musiken hyllar Augustinus med orden: "David var en som älskade musiken ... som en religiös hyllning till sin Gud, den ende sanne Guden.

Och det var för att tjäna honom som David använde musiken för att uttrycka en oerhörd sanning med hjälp av musikaliska symboler" (*Om Gudsstaten*). För Augustinus var musikens struktur ett vittnesbörd om Guds skapelseordning och något som kunde kasta ljus över relationen mellan Gud och människan.

"Anima symphonialis est - människans själ är symfonisk", säger Hildegard av Bingen (1098-1178). Hon härleder människans relation till ord, klang, ljud och ande tillbaka till den ursprungliga förbindelsen med den treenige Guden, människans Skapare.

"Vart jag än vänder ansiktet, ser jag skapelsens oerhörda oktav" (Paul Claudel). Varje del av Guds skapelseverk spelar sin unika roll i den kosmiska symfonin. När människan inte ser sanningen, inte är lyhörd för den melodi som Skaparen lagt ner i allt som finns till, då förblir skapelsens sång ohörd, ofullbordad. Ty det är människans sak att ge röst åt denna melodi. Adam skapades som dirigent över skapelsens orkester, till att leda den kosmiska konserten i enlighet med Guds partitur.

Människans olydnad mot Gud födde den första falska noten i världen. Disharmonin smög sig in. Den nye Adam, Kristus, som har Guds partitur inskrivet i själva sitt väsen, har kommit för att återställa harmonin. "Den lovsång som i evighet sjunges i de himmelska boningarna och som vår Översteprästs Kristus Jesus uppstämde i denna vår landsflykt har av Kyrkan genom alla århundraden troget och oavbrutet framburits, i en förunderlig mångfald av former" (Paulus VI, *Laudis Canticum*).

Den gemenskap-skapande musiken

Fluten ur den treeniga Gemenskapen, är sången och musiken gemenskap-skapande. Omvänt kan också sägas att en god gemenskap föder fram sång och musik. Detta gäller framför allt de troendes gemenskap, Kyrkan. I Kyrkans stora "orkester" med all dess mångfald, finner alla i sig samma puls, samma hjärtrytm. På den väg som leder till Gud är det kärlekens rytm som bör sätta alla i vibration, samma rytm som vår korsfäste Frälsares hjärta slog med.

Tro och sång går ofta hand i hand. "De (folket) *trodde* på Herren och på hans tjänare Mose. Då *sjöng* Mose och Israels barn denna lovsång till Herrens ära (2 Mos 14:31 ...) Med förkärlek sjunger man trosbekännelsen i Katolska kyrkan: "Jag tror, ty därför sjunger jag" (jfr Ps 116:10). Kristi Brud, Kyrkan, är en sjungande brud: "Du tvättar jordens ansikte i dina sånger, du badar det i dina böner, tills det blir rent", skriver Gertrud von le Fort i sina *Hymner till Kyrkan*. "I dina klockors malm genljuder sången om vårt ursprung, dag och natt vår eviga hemfårds sång" (ibid).

Kristus är som "en skön melodi, där kontrasterna blir till harmoni" (*Livet är min vän*, s 47). Det finns musikaliska dissonanser som mynnar ut i en än mer fulländad harmoni. Kontrasternas harmoni skapar en hälsosam spänning som berikar helheten i ett musikstycke. Det kristna andliga livet kräver en skapande balans mellan det till synes diametralt motsatta: rättvisa-barmhärtighet, kontemplation-aktion, trohet mot traditionen-nyskapande initiativ. Och vem har inte lagt märke till det lyckade "äktenskap" som ingåtts mellan den jordiska exilens vemod och det himmelska livets jubel, återspeglat så starkt i den rysk-ortodoxa kyrkomusiken?

Den vägledande musiken

I sitt brev till kolosserna (3:16) uppmanar Paulus de kristna; "Lär och vägled varandra, med psalmer, hymner och andlig sång i kraft av nåden, och sjung Guds lov i era hjärtan!" Musiken kan spela en vägledande, vägberedande roll. Likt Johannes Döparen, Brudgummens vän, kan den bringa oss i kontakt med vårt väsens djupdimension och skapa den inre ro som utgör en gynnsam jordmån för mötet med Gud. "Vi har alldeles glömt", skriver Gandhi, "vilken ofantlig inverkan musiken har på människorna ... Skön musik lugnar oron i själen."

Genom Schuberts stråkkvintetter kan dörrarna in mot det heliga öppnas: "De fem stråkarna säger att vi kan lita på någonting annat, och de följer oss en bit på väg dit. Som när ljuset slocknar i trappan och handen följer, med förtroende, den blinda ledstången och hittar i mörkret . . . Det envisa gnolandet som följer oss just nu uppför djupen ..." (T. Tranströmer, *Schubertina*).

Joseph Haydn såg musiken som ett led i återupprättandet av det förlorade paradiset.

En nutida, belgisk mystiker, Camille C. (1900-1971), som under sin barn- och ungdomstid effektivt skyddades för all religiös påverkan, berättar att hon som treåring sattes under den stora flygeln där en av hennes släktingar förberedde sin slutexamen på konservatoriet. Under det att Camille lyssnade till Bach och Beethoven, förvandlades den stora salongsmattan under henne till en paradisisk trädgård där hon konkret upplevde Guds närvaro.

Låt oss också lyssna till vad Johannes Klimakos, munk på Sinai, säger om musiken: "När det gäller rena själar som verkligen älskar Gud, kommer all musik, profan likaväl som sakral, att helt naturligt föra dem mot den inre glädjen, den gudomliga kärleken och de heliga tårarna."

Inte ens de mest sublimes körerne av Bach eller Palestrinas mest fulländade polyfonier är i sig själva bön. Men de kan leda oss till bön, bli bön. Musiken sätter i rörelse något inom oss som nåden kan betjäna sig av för att upplyfta oss till bön.

Musiken kan dra oss ut ur oss själva, göra oss lyssnande. "Då Mozart slutat bedja, när han inte längre knäböjer eller knäpper händerna, då sitter han vid pianot ... och han vet inte mer om det är *han som spelar för Gud* eller om det är *Gud som betjänar sig av honom* för att spela för sig själv och honom samtidigt. Det försiggår ett samtal mellan Mozart och Gud, som liknar den renaste bön, och detta samtal är endast musik" (Adrienne von Speyer, *Allerheiligenbuch*, s 310).

Att vara Guds instrument

Var och en som slår sig ner vid pianot blir inte en Mozart. Inte heller blir den som håller inre bön en stund varje dag ipso facto en mystiker av Teresa av Avilas format. Och det behövs inte heller. Vad det kommer an på är att bli ett Guds instrument. "Att vara Guds fiol är något helt annat än att spela fiol för Gud ... Tidigare var det jag som spelade fiolen. Det var visserligen Gud som gav mig partituret, och jag spelade lydigt vad han gav mig att spela.

Nu ger jag fiolen åt Gud och låter honom spela. Man hör att det är samma fiol. Den har sina egendomligheter och brister. Ändå finns det ingen likhet mellan den musik jag själv frambringade och den som klingar nu ... Det är inte jag som blivit duktigare. Nej, här spelar en konstnär av allra högsta klass" (W. Stinissen, *Fader jag överlämnar mig åt dig* s 48).

Samma tongångar finner vi hos den musikaliska officersdottern Elisabeth Catez, den sedermera saligförklarade karmelitnunnan Elisabeth av Treenigheten. Som ung hade hon spelat så mycket piano att "affärerna i staden inte kunde förse henne tillräckligt med noter" (*Andliga Skrifter* s 22).

Den andliga vägledning hon som karmelitnunna ger i sina brev och skrifter, är naturligt nog uttryckt i musikaliska termer: "En själ som inlåter sig i diskussionen med sitt eget jag, som sysslar med hur hon känner sig och som fullföljer en onödig tanke eller en onyttig önskan, hon splittrar sina krafter . . . Hon är inte helt och hållet inriktad på Gud. Hennes lyra klingar inte rent. När Mästaren rör dess strängar kan han inte avlocka dem några gudomliga ackord. Alltför mycket mänskligt klingar ännu med, det blir en dissonans" (Ibid s 122).

Den tysta musiken

Sin högsta värdighet får musiken då den i liturgin blir bärare av Guds ord, eller när den leder oss in i "den tysta musiken", den som vida överträffar alla denna världens konserter och melodier. "Hennes Älskade, säger hon (själen), är själv denna tysta musik, ty det är i honom som hon känner och njuter denna harmoni i den andliga musiken" (Johannes av Korset, *Andlig sång*, s 98).

I den himmelska lovsången uppstår en paus på omkring en halv timme då Lammet bryter det sjunde sigillet (Upp 8:1). Då tiger de saliga inför Lammets tysta musik, så som i himmelen, så ock på jorden i den jordiska Kyrkan. Hon är i stånd att bära Kristi tystnad. "När den träder fram, förstummas dina katedralers brus, alla dina orgelstämmor håller andan. Dina psalmer faller ned för den, och dina körer bryter ljudlöst samman" (Gertrud von le Fort, *Hymner till Kyrkan*). Även i vårt rent personliga liv finns stunder då himmelrikets heliga paus överväldigar oss, så att instrumentet faller ur vår hand och vi blir helt förstummade av en andlös lycka.

En vacker men diskret bakgrundsmusik i en film lägger vi knappast märke till. Och ändå, vilken skillnad när den plötsligt upphör. Så är det ofta med Guds närvaro i vårt liv. Han är en fördold, diskret Gud, som vi oftast inte märker men som genomsyrar och omger oss och vårt dagliga liv, som en tyst, mjuk musik.

Den nya sången

Augustinus får anslå denna lilla betraktelses slutackord genom att ge oss anvisning om hur vi skall lära oss sjunga den nya sången som skall stå på repertoaren i himmelen, men som måste börja inövas här på jorden: "*Sjung till Herren den nya sången*. Du säger: jag sjunger redan. Det är rätt: jag hör att du sjunger. Men låt inte ditt liv bli ett vittnesbörd mot ditt hjärta.

Sjung med rösten, sjung med hjärtat, sjung med munnen, sjung med livet ... Vill ni ha något att sjunga om honom som ni älskar? Säkert vill du sjunga om honom som du älskar. Du vill ha lovsången att sjunga om honom. Ni har hört: 'Sjung till Herren den nya sången.' Sångaren själv är den lovsång han sjunger. Vill ni sjunga lovsången åt Gud? Bli det som ni sjunger. Ni är lovsången till honom, om ni lever väl."